DE

HEERSCHAPPIJ OVER DE TAAL,

HET BEGINSEL DER WELSPREKENDHEID.

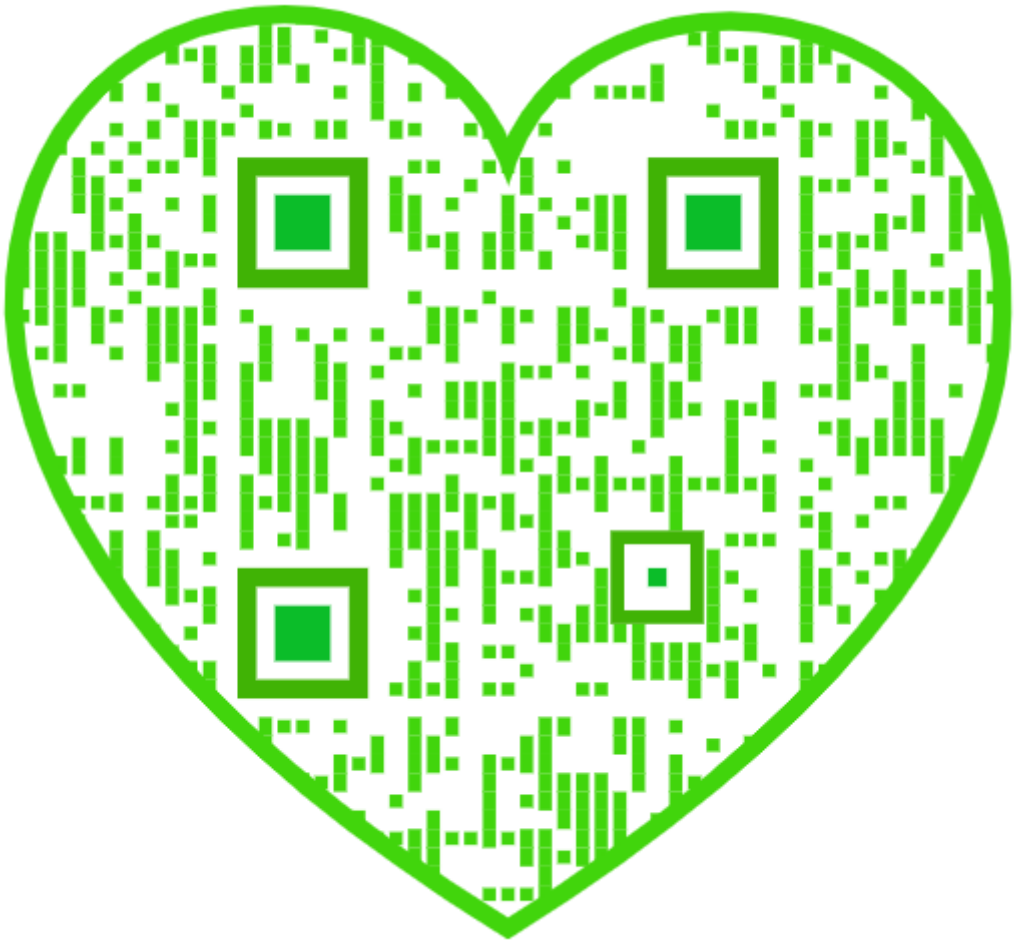

DE

HEERSCHAPPIJ OVER DE TAAL,

HET BEGINSEL DER WELSPREKENDHEID.

REDEVOERING,

TER AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT

AAN DE HOOGESCHOOL TE GRONINGEN,

DEN 28STEN NOVEMBER 1849,

UITGESPROKEN

DOOR

DR. M. DE VRIES.

GRONINGEN,
K. DE WAARD.
1850.

AAN

DE HOOGGELEERDE HEEREN

J. BAKE,

J. GEEL

EN

A. RUTGERS

WORDT DEZE REDEVOERING,

ALS EEN BLIJK VAN HOOGACHTING EN

DANKBAARHEID,

OPGEDRAGEN

DOOR DEN SCHRIJVER.

Een woord vooraf, ten einde door eene nadere verklaring van den titel dezer redevoering eene bedenking te voorkomen, die misschien bij sommige lezers zou oprijzen, gelijk zij werkelijk bij sommigen mijner hoorders opgerezen is, aan wier welwillende belangstelling ik mij tevens verpligt acht, de door hen gemaakte aanmerking niet onbeantwoord te laten. Men oordeelde namelijk het woord beginsel *onjuist gekozen, en, hoezeer de heerschappij over de taal in hare volle waarde erkennende, meende men toch het beginsel der welsprekendheid elders te moeten zoeken, en wees mij met nadruk op de spreuk der oudheid, die ik zelf in den loop mijner rede had aangehaald:* „Pectus est quod disertos facit." *Ik aarzel geen oogenblik die spreuk te beamen, want zelfs in de dagelijksche ondervinding zien wij hare waarheid bevestigd, zoo dikwijls ook bij den onbeschaafde de tong los wordt en een ongewone gloed de woorden doortintelt, wanneer de hartstogt kookt in zijn binnenste en zijn geest als buiten zich zelven is*

opgewonden. Vandaar (om nog eene spreuk der ouden aan te halen) mogt ook de dichter zeggen:

„Fecundi calices quem non fecere disertum?"

Doch gelijk wel niemand geneigd zou zijn, uit deze woorden van HORATIUS [1] *tot het beginsel der welsprekendheid te besluiten, zoo meen ik dit evenmin uit die van* QUINCTILIANUS *te mogen doen. Het komt hier alles aan op de wijdere of engere beteekenis, die men aan het woord* welsprekendheid *hecht. Ik beken het, de omstandigheid kan zich voordoen, dat gij het woord voert in eene vreemde taal, die gij slechts ten halve verstaat en zeer gebrekkig spreekt; maar uw gemoed is vol, uwe stem klinkt bewogen, een traan ontrolt aan uw oog, en voor de toehoorders, in wier ziel gij eene teedere snaar hebt aangeroerd, zijt gij welsprekend geweest. Ik ga verder, en geef toe, dat er in zooverre zelfs een welsprekend stilzwijgen bestaat, ja dat een Fransch schrijver regt had te zeggen:* „Le silence est, en certaines circonstances, plus éloquent que la parole [2]." *Maar, eilieve, wachten wij ons van met woorden te spelen, en besluiten wij niet al te veel uit aanhalingen der ouden, die wel eens uit haar verband gerukt en in veel ruimeren zin opgevat worden, dan ooit in de meening des schrijvers lag.* QUINCTI-

---

[1] *Epist.* I. v. 19.

[2] DE ROOSMALEN, *l' Orateur*, p. 14. Treffend schoon is deze gedachte uitgewerkt in het gedicht van Ds. B. TER HAAR, *de Taal der Schilderkunst* getiteld, en voorkomende in zijne onlangs uitgegeven keurige *Verzameling van verspreide en onuitgegeven gedichten.*

LIANUS *bedoelde niets anders, dan dat een bewogen gemoed zich van zelf met warmte uitdrukt, en liet er ook in dien zin op volgen:* „Ideoque imperitis quoque, si modo sunt aliquo affectu concitati, verba non desunt [1]." *Maar tusschen iemand* cui verba non desunt *en een* orator eloquens, *welk een onderscheid! Waarlijk,* QUINCTILIANUS *zou zich wel gewacht hebben van te zeggen:* „Pectus est quod eloquentes facit," *want hij herinnerde zich de woorden van* ANTONIUS *bij* CICERO [2]: „Disertos [scripsi] me cognosse nonnullos, eloquentem adhuc neminem: quod eum statuebam disertum, qui posset satis acute atque dilucide, apud mediocres homines, ex communi quadam opinione dicere; eloquentem vero, qui mirabilius et magnificentius augere posset atque ornare, quae vellet, omnesque omnium rerum, quae ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret." *Het is er dus verre af, dat* QUINCTILIANUS *het* pectus *als het beginsel der welsprekendheid beschouwt* [3], *indien men althans dit woord in de beteekenis van* eloquentia *opvat, de eenige die voor mij gelden kon bij de plegtige gelegenheid, waaraan mijne*

---

[1] *Inst. Orat.* X. 7.

[2] *De Orat.* I. 21. Dat QUINCTILIANUS die woorden kende, blijkt uit zijne *Inst. Orat.* VIII *in Prooem.*, waar hij ze zelf aanhaalt en er bijvoegt: „*Disertis satis putat dicere quae oporteat; ornate autem dicere, proprium esse eloquentissimi.*"

[3] Evenmin doet dit CICERO zelf, als hij spreekt van de „*literae, quibus fons perfectae eloquentiae continetur.*" (In *Brute*, c. 93).

rede was toegewijd. Geroepen om als leeraar der welsprekendheid op te treden, kon ik dat woord niet uitstrekken over dien wijden omvang, waarin het dikwijls par manière de dire *gebezigd wordt; maar ik moest het noodzakelijk beperken tot die engere en eigenlijke opvatting, die de welsprekendheid beschouwt als een volmaakt gebruik van het spraakvermogen, als eene kunst, als een voorwerp van onderwijs. Moge dan al hij, wien de werking van een bewogen gemoed doet spreken, ook zonder ontwikkeld kunstvermogen, den naam van* disertus *dragen: dit lag buiten mijne beschouwing. Maar iets hoogers is het, dat ons als het kenmerk van den waren redenaar voor oogen moet zweven, en van dat hoogere zocht ik het beginsel te schetsen:* „Ut existat talis orator, qualem quaerimus: qui jure non solum disertus, sed etiam eloquens dici possit [1]."

---

[1] Cicero, *de Orat.* l. I.

EDELGROOTACHTBARE HEEREN, CURATOREN DER GRONINGSCHE HOOGESCHOOL,

WELEDELGESTRENGE HEER, SECRETARIS VAN HET COLLEGIE VAN CURATOREN,

HOOGGELEERDE HEER, RECTOR MAGNIFICUS,

HOOGGELEERDE HEEREN, HOOGLEERAREN IN DE VERSCHILLENDE VAKKEN VAN WETENSCHAP, ZEER GEACHTE AMBTGENOOTEN,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEER, LECTOR IN DE WETENSCHAP VAN OPVOEDING EN ONDERWIJS,

EDELACHTBARE HEEREN, AAN WIE HET BESTUUR VAN DIT GEWEST EN VAN DEZE STAD, EN DE HANDHAVING DES REGTS IS TOEVERTROUWD,

WELEERWAARDE HEEREN, LEERAREN DER GODSDIENST,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEEREN, DOCTOREN IN DE REGTSGELEERDHEID, IN DE GENEESKUNDE, IN DE WIJSBEGEERTE EN LETTEREN,

AANZIENLIJKE SCHARE VAN JONGELINGEN, DIE U AAN DEZE HOOGESCHOOL OP DE WETENSCHAPPEN TOELEGT,

GIJ ALLEN VOORTS, VAN WELKEN RANG OF STAND, DIE DEZE PLEGTIGHEID MET UWE TEGENWOORDIGHEID VEREERT,

ZEER GEËERDE TOEHOORDERS,

„Wees meester van de taal: gij zijt het van 't gemoed."

Ziedaar de uitspraak van Nederlands zanger bij uitnemendheid, van hem die het meesterschap der gemoederen met het meesterschap der taal in zeldzame mate

vereenigde. Of was het niet BILDERDIJK, wiens bezielde stem met onweerstaanbare kracht het gemoed aangreep, overmeesterde en in verrukking wegsleepte? Zijt gij koud voor regt en voor waarheid: hij spreekt, en een edel vuur doorgloeit u de borst. Zijt gij verzonken in de genietingen der wereld: daar klinkt zijn lied, en uwe ziel herneemt hare veerkracht. Droomt gij u de rampen des tijds in zorgelooze kalmte weg: hij heft de jammerklagt aan, en met angst schrikt gij op uit uwe rust. Of wel, als gij wanhoopt aan het lot van uw vaderland: hoor zijne prophetische stem, en blijde juicht gij der toekomst te gemoet. Elke gedachte, die in zijn hoofd woelt, dringt ook in uwen geest door; elke aandoening, die zijn hart doorstroomt, stort zich in uwe ziel over; en hetzij hij u opwekt of ternederslaat, hetzij hij u juichen doet of treuren, altijd wordt u de bekentenis afgeperst: Ja, BILDERDIJK was meester van 't gemoed!

En de taal? Ook daarin was hij meester, geheel en volkomen meester. Ziet, hoe die onmetelijke schat van woorden, vormen en wendingen hem steeds op zijn wenk ten dienste staat; hoe hij ze steeds met juisten blik uitkiest, buigt en plooit, verbindt of vaneenscheidt, of wel nieuwe te voorschijn roept en ongekende krachten doet werken; hoe de telkens wisselende gedachte zich altijd vertoont in dat kleed, dat met hare fijnste wijzigingen het geestigst overeenstemt; en dat alles niet met inspanning en afmatting, niet door den arbeid van het verstand met moeite en vlijt bijeenge-

zocht [1], maar als door een tooverwoord in het leven geroepen. Twijfelt gij aan de voortreffelijkheid onzer moedertaal, ziet gij welligt met minachting op haar neder: slaat de werken van BILDERDIJK op, en ziet wat die taal in de hand van een meester worden kan. Wat al weelderige rijkdom en kwistige verscheidenheid, wat al forsche kracht en lenige buigzaamheid, wat al kloeke stoutheid en zoete liefelijkheid, wat al zinrijke wijsheid en dartele luim, straalt en tintelt u daar op elke bladzijde tegen. Uw twijfel is vervlogen, uwe minachting voor bewondering geweken, en terwijl gij er trotsch op zijt, dat zulk eene taal ook de uwe is, erkent gij het tevens volmondig, dat in het meesterschap der taal niemand BILDERDIJK evenaarde.

Hoogstopmerkelijk is derhalve de uitspraak, die ik u zoo even voor den geest riep. Hij, de groote meester, die over de taal en het gemoed gelijkelijk gebied voerde, en dus volkomen bevoegd was over beiden te oordeelen, stelt als grondregel, dat de heerschappij over de taal noodwendig ook die over het gemoed met zich brengt, dat de laatste derhalve slechts door middel der eerste kan worden verkregen. Ik noem die uitspraak hoogstopmerkelijk, en gewis hebben velen haar niet zonder bevreemding en afkeuring vernomen. Hoe? zal menigeen, gloeijende van geestdrift voor de heerlijke

---

[1] „Geen ydel kunstgewrocht,
Door arbeidzaam verstand met moeite en vlijt gezocht."
(BILDERDIJK, *de Dieren.*)

gave der poëzij, tot zich zelven gezegd hebben: is dan het geheim der hartenveroverende kunst alleen in het beheerschen der taal gelegen? Is dat alvermogende vuur, dat den dichter bezielt, de vrucht der koude bespiegelingen en dorre redeneringen van den taalvorscher? Is hij niet verre verheven boven die schoolsche taalwijsheid, hij die in hoogere spheren het lied der hemelingen zingt? Gewis, hij die zulk eene uitspraak doen kon, moet wel een koud prozamensch, een gevoelloos letterzifter geweest zijn.

Ziet, zoo zou menigeen oordeelen, indien eenig onbekend duisterling de woorden, die ik bedoel, had uitgesproken. Maar neen, hij die ze sprak en als grondstelling verkondigde, was geen duisterling, geen prozaïsche letterzifter: het was niemand anders dan BILDERDIJK, wien het hemelsche vuur der echte poëzij meer dan iemand anders bezielde, wien althans niemand van schoolsche vormen of koude kunstrijmelarij zal beschuldigen. Die gevierde dichter, hij die de kwijnende Muze tot een nieuw en krachtvol leven heeft opgewekt, verklaart ruiterlijk, dat het beheerschen der taal het groote geheim zijner kunst is. In den mond van zulk een man geeft die uitspraak stof tot nadenken, en hoe meer men ze beschouwt en overpeinst, des te meer ziet men in, welk een diepen zin zij bevat, hoe zij ons een scherpen blik doet slaan in het wezen der taalkennis zoowel als der dichtkunst en welsprekendheid.

Der welsprekendheid, zeg ik, want ook op haar is

toepasselijk wat van de dichtkunst geldt. De uitdrukking der gedachten en gewaarwordingen van den mensch, niet in den lossen trant van het dagelijksch leven daarheenvlietende, maar in een edelen kunstvorm gegoten en berekend om zich in het hoofd of hart van anderen met gelijke kracht over te storten: ziedaar wat de welsprekendheid met de dichtkunst gemeen heeft. Of nu al de laatste in het rijk der verdichting leeft, de eerste in dat der werkelijkheid; of de eene meer tot het hart spreekt, de andere tot het hoofd; of hier de verbeelding op den voorgrond staat, daar de redenering; dat alles doet hier niet ter zake. Onloochenbaar is het, dat voor beiden, als uitdrukking der gedachten beschouwd, dezelfde hoofdwet moet gelden, en dat, terwijl het meesterschap der gemoederen aan beiden toekomt, ook de grondregel van BILDERDIJK: „Wees meester van de taal!" zoowel voor den redenaar als voor den dichter geschreven staat.

De heerschappij over de taal, het beginsel der welsprekendheid. In die gedachte, geloof ik, spiegelt zich het wezen der taal zoowel als dat der welsprekendheid gelijkelijk af; zij sluit al de eischen in zich, die aan beiden gesteld kunnen worden; zij wijst tevens de rigting aan, die de leeraar der welsprekendheid te volgen heeft, en de voorwaarden, waarop hij, aan die rigting getrouw, het doel kan bereiken. Veroorlooft mij, G. T., de nadere ontwikkeling dezer gedachte tot het onderwerp mijner rede te kiezen. De vereerende keuze der achtbare mannen, aan wie de zorg dezer hooge-

school is opgedragen, bekrachtigd door onzen geëerbiedigden Koning, riep mij uit een engeren werkkring op, om hier, in uw midden, op ruimer veld te arbeiden aan de kweeking en vruchtbaarmaking der wetenschap, die mij dierbaar is. Thans, nu ik ben opgetreden om die roeping te aanvaarden en mij aan uwe hoogeschool te verbinden, gevoel ik levendiger dan ooit, dat dit plegtig uur niet in flaauwe pligtplegingen of ijdelen woordenpraal mag worden verspild, maar dat ik bij het huldigen eener eerbiedwaardige voorvaderlijke gewoonte een hoogeren eisch moet vervullen. Aan den ingang van den weg, dien ik ga betreden, verlangt gij de rigting te kennen, die ik mij zelven heb voorgeschreven en aan anderen meen te moeten aanbevelen; gij wilt weten, welke beginselen mij op dien weg zullen geleiden, welke denkbeelden ik zal trachten te verwezenlijken. Om aan dezen uwen eisch, die tevens de behoefte is van mijn eigen hart, te voldoen, biedt het aangekondigde onderwerp ruimschoots de gelegenheid aan. Verleent mij dan daarbij uwe welwillende, maar vooral toegevende aandacht.

Drie vragen zijn er, op welker beantwoording hier alles aankomt. De eerste is: Wat zegt het, der taal meester te zijn? De tweede: Langs welken weg kan men daartoe geraken? De laatste: Welke zijn de pligten, die hieruit voor den leeraar der welsprekendheid voortvloeijen? En ziet hier den natuurlijken gang mijner rede als van zelve aangewezen.

Wat zegt het, der taal meester te zijn? Die vraag sluit noodzakelijk eene andere in zich: *Wat is de taal?* en eerst dan, wanneer op de laatste een voldoend antwoord is gegeven, zal het mogelijk zijn tot de oplossing der eerste te geraken.

Het wezen der taal! Verwacht niet, dat ik het u zal afschetsen in eene wijsgeerige bepaling, binnen weinige woorden kernachtig zamengevat, en niets te veel, maar toch alles uitdrukkende. Al mogt ik er in slagen, zulk eene met wiskunstige juistheid te ontwerpen, toch zou zij haar doel missen, toch zou zij u geenszins het wezen der taal in de volle kracht der waarheid openbaren. Maar wie heeft ooit het leven, de ziel of den geest, in naauwkeurige bepaling omschreven, of de onstoffelijke natuur in schoolsche vormen beperkt?

Leven, ziel en geest in de taal te erkennen, ziedaar het beginsel, vanwaar eene juiste waardering van haren aard moet uitgaan, doch een beginsel tevens, dat maar al te dikwijls miskend wordt. Hoe velen toch zijn er, die nooit in de taal iets anders hebben gezien dan eene verzameling van woorden en vormen, doode teekenen, die men zich in het geheugen prent, om ze kunstmatig te gebruiken, als men zijne gedachten aan anderen wil mededeelen. In hunne schatting zijn die woorden en vormen niet veel meer dan de gangbare munt der zamenleving, door onderlinge overeenkomst en het gezag der gewoonte tot eene bepaalde waarde gestempeld, maar

zonder dat men zich bekommert om de innerlijke gehalte. Even goed had men met eene andere soort van teekenen hetzelfde doel kunnen bereiken, indien het gebruik het slechts eenmaal gewild had.

Waarlijk, indien het begrip der taal binnen deze perken begrensd was, dan kon zij geene aanspraak maken om door den mensch als eene edele gave op prijs te worden gesteld, en dan ware er geene reden om het lot te beklagen van die ongelukkigen, door wier liefderijke verpleging deze veste zich een onverwelkelijken roem heeft verworven. Ook zij immers deelen elkander hunne behoeften in verstaanbare teekenen mede, en wat hier door voorbeeldelooze scherpzinnigheid en volhardende menschenliefde langzaam voor weinigen tot stand is gebragt, had zonder eenige moeite terstond voor allen kunnen bestaan, indien de mensch van den aanvang af zich tot die keuze bepaald had.

Doch verlaten wij die koude beschouwing, die tegen hart en verstand evenzeer aandruischt. Neen, met geene doode teekenen of ziellooze gebaren behoeft zich de denkende en gevoelende mensch te behelpen, de levende spraak is hem geschonken, als de heerlijkste getuige van zijn hoogen rang in de schepping, als het edelste vermogen, waardoor hij zich verheft boven het redelooze vee. Niet aan hem zelven was de keuze overgelaten, van welke teekenen hij zich wilde bedienen, om wat hij dacht of gevoelde aan anderen kenbaar te maken; maar dezelfde Schep-

per, die dat denken en gevoelen in hem gelegd had, schonk hem het vermogen der spraak: en de eerste gedachte die bij den eersten mensch oprees, het eerste gevoel dat in zijne borst ontwaakte, stortte zich, onmiddellijk en onwillekeurig, in herkenbare klanken uit [1].

Zoo is dan de taal eene hoogere gave, getuige van het goddelijke in den mensch, en, als uitdrukking van zijne gedachten en gewaarwordingen, ontvloeisel en afspiegeling tevens van zijnen geest en zijne ziel. Daarin bestond reeds van den oorsprong af hare hooge waarde, maar die waarde is door den loop des tijds, door de ontwikkeling van ons geslacht, nog oneindig verhoogd. Terwijl het denken en gevoelen allengs

---

[1] Men zou welligt deze woorden verkeerd kunnen opvatten en mij, met betrekking tot de veelbesproken quaestie omtrent den oorsprong der taal, een gevoelen toedichten, dat het mijne niet is. Ik acht het daarom noodig aan te merken, dat het volstrekt mijne meening niet is, alsof de *taal*, in den zin waarin wij dat woord verstaan, zoo kant en klaar aan den mensch ware geschonken. Die meening moge, uit een bijzonder standpunt, aan velen behagen: zij is echter stellig verwerpelijk. Niets is ongerijmder dan de voorstelling, alsof de eerste menschen zoo heel gezellig over allerlei onderwerpen hadden zitten keuvelen, en dat wel in eene rijke, welgevormde en ontwikkelde taal! Maar ik spreek hier nog slechts van de *spraak*, die zich onmiddellijk in klanken, d. i. in benamingen, in woorden uitte, uit welke later bij langzame uitbreiding, ontwikkeling en vervorming de eigenlijke *taal* is ontstaan.

door ruimere stof en veelzijdiger werking zich oefende, vormde en veredelde, en van onbewust vermogen tot het volle besef der wijsbegeerte rijpte, volgde de taal die ontwikkeling in evenredige mate, en nam aanhoudend toe in omvang en diepte, in rijkdom en verscheidenheid, in kracht en beweging. Oorspronkelijk de schilderende uitdrukking der zinnelijke wereld, nam zij allengs den geheelen inhoud ook van het bovenzinnelijke in zich op; elke ontdekking op het gebied der gedachte, elke ondervinding in het rijk des gevoels, goot zich in den taalstroom uit, om er harmonisch mede zamen te smelten, en op hare beurt een nieuw beginsel van ontwikkeling en leven te worden. Zoo is de taal de onbedriegelijke spiegel, waarin zich de geest zoowel als de ziel, niet van één mensch, maar van het menschelijk geslacht, getrouwelijk en volkomen weerkaatst: in één woord, de taal is het beeld van den mensch.

Gelijk echter het wezen des menschen zich niet slechts in onveranderlijke eenheid, maar ook vooral in duizendvormige verscheidenheid vertoont, zoo moest het beeld, waarin zich dat wezen uitdrukte, die eenheid en die verscheidenheid gelijkelijk afspiegelen. Vandaar het verschil der talen. Één enkele menschelijke taal, voor allen toereikende, is even ondenkbaar als eene volstrekte gelijkheid van inborst. Wel hebben alle talen een gemeenschappelijken grondslag, want het algemeene kenmerk der menschheid was nooit of nergens aan eenig sterveling ontzegd.

Maar zoo dikwijls zich in eene afdeeling der menschen eene eigenaardige verscheidenheid openbaarde van karakter, van gezindheid, van denkwijze; zoo dikwijls er zich eene als afzonderlijk volk van anderen afscheidde, en in luchtstreek, in lotgevallen, in ontwikkeling en beschaving, in behoeften en begeerten, van alle overige verschilde: zoo dikwijls ontsprong uit den menschelijken boezem eene nieuwe of althans vernieuwde taal, die van dat alles de getrouwe uitdrukking bevatte. Maar wat spreek ik van verschillende volkeren en van verschillende talen? Kent gij, in één en hetzelfde volk, twee menschen, wier taal volkomen dezelfde is? Neen, even verscheiden als de mensch is in zijne veelsoortige vormen, even gewijzigd is het leven der taal, waarin zich die vormen openbaren. Het gebruik heeft die bijzondere uitdrukking van ieders eigenaardig karakter met den naam van *stijl* bestempeld, en slechts aan de uiting van een geheel volk den naam van *taal* gelaten. Welnu, indien er waarheid is in het woord van den wijsgeer: *de stijl is de mensch*, niet minder waarheid is er in de spreuk, die een broedervolk zich koos als vaderlandsche leuze: *de taal is gansch het volk.*

En nu, met dit beeld der taal voor oogen, herhaal ik de vraag: Wat zegt het, der taal meester te zijn? Gewis, is zij eene edele gave, het vermogen om haar te beheerschen kan niet minder edel zijn. Geene noeste inspanning van een stalen geheugen, geene onvermoeide letterblokkerij kunnen dat vermo-

gen schenken. Laat de vlijtigste zwoeger elke spraakkunst, die hij kan opsporen, doorlezen en telkens herlezen, laat hij den inhoud van het volledigste woordenboek in zijn brein te zamen persen: ach! vruchteloos tobt hij zich af, met al zijne moeite schraapt hij slechts woorden en vormen te zamen; maar tusschen het meesterschap der taal en zijne geleerdheid is evenveel gelijkenis, als die het bloeijende leven heeft met de verstijfdheid des doods, of de koesterende zomerzon met den ijskouden nevel des winters.

Is dan de kennis dier woorden en vormen onnoodig voor hem, die de taal zal beheerschen? Zoo iets te beweren, zou de ongerijmdheid zelve zijn. Al is het wezen der taal niet beperkt bij de grondstof, waaruit zij is zamengesteld, toch is het in die grondstof alleen, dat zij haar wezen openbaart. Eene volledige, innige kennis der woorden en vormen, in al hunnen omvang, in al hunne verscheidenheid, is derhalve de noodzakelijke grondslag, waarop elke hoogere beschouwing moet rusten. Maar men blijve daarbij niet staan, men vergenoege zich niet met de heerschappij over de stof, men dringe door tot den geest die haar bezielt en haar eigenlijk wezen uitmaakt. Erkenning der taal als het beeld van den mensch, als het uitvloeisel van zijnen geest en zijne ziel, dat, zagen wij, is het beginsel van hare juiste waardering. Aan dat beginsel getrouw te blijven, het niet alleen met de overtuiging als waarheid te huldigen, maar ook in de toepassing te doen leven en werken: ziedaar het ken-

merk van den bevoorregte, die gebied voert over de taal. Toegerust met eene volledige kennis van al de hulpmiddelen, die de taal oplevert, met eene heldere voorstelling der beteekenis van elk woord, der kracht van elken vorm, der natuur van elke wending, overziet hij de geheele uitgestrektheid van zijn gebied met éénen alomvattenden blik. Het geheele zamenstel der wetten, die den aard der taal bepalen, het wezen der verschijnselen, waarin zich haar eigenaardig karakter, in tegenstelling van andere talen, vertoont, is hem tot klaar bewustzijn geworden. Alle sporen, die het denken en gevoelen van vroegere geslachten in de taal gedrukt heeft, gaat hij zorgvuldig na; elke straal van het beeld der menschheid, dat er zich in afspiegelt, vangt hij op; en terwijl hij in de hoofdtrekken telkens zijn eigen beeld herkent, toetst hij zijne opmerkingen en gewaarwordingen aan de uitspraak der ondervinding, die hem de taal verkondigt. Het geheele tafereel der ontwikkeling en beschaving van het volk waartoe hij behoort, verrijst voor zijne verbeelding; en hoe scherper hij toeziet, des te meer ontdekt hij overal leven en beweging, verband en overeenstemming, des te meer vindt hij voedsel voor zijn geest, voldoening voor zijn hart.

Doch hiermede, G. T., is mijne schets niet voltooid. Wat ik tot nog toe opnoemde, geldt evenzeer van den taalkenner als van den meester der taal, en kan door onderzoek en studie worden verkregen. Maar terwijl hier het grenspunt bereikt is, dat de we-

tenschap niet kan overschrijden, heeft de heerschappij over de taal nog aan hoogere eischen te voldoen. Want zelfs de volledigste kennis en de meest aanschouwelijke voorstelling der taal, in haar innigste wezen zoowel als in hare duizendvoudige verschijnselen, zijn niet voldoende om haar in waarheid te beheerschen, wanneer het vermogen ontbreekt om van die kennis en die voorstelling in de toepassing volkomen gebruik te maken. Neen, eerst dan, als de taalkenner den geheelen inhoud der wetenschap, zoo als ik u die afteekende, zoodanig in zich heeft opgenomen, zoo innig in merg en bloed ingezogen, dat zij als met zijn wezen vereenzelvigd is; als de taal zelve, naar stof en naar geest, zoodanig zijn eigendom is geworden, dat alle hare schatten op een wenk tot zijne beschikking staan; als aan elke gedachte die bij hem oprijst, aan elke gewaarwording die hij gevoelt, onmiddellijk dat woord, die uitdrukking ontspringt, die haar het levendigst afschildert; als de schikking en verbinding, de buiging en plooijing der deelen, de afwisseling der vormen en wendingen, telkens de allerfijnste schakeringen der gedachte met de zuiverste overeenstemming vergezelt, telkens in één toon zamensmelt met de trilling van elke zenuw des gevoels; eindelijk, als elk beeld, dat de ziel heeft opgevangen uit den spiegel der taal, zich even krachtig, even helder, maar met het prille waas der oorspronkelijkheid, weerkaatst in het levende woord: dan, dan eerst is de zege behaald, eerst dan heeft de taal haren meester gevonden.

Gij ziet, G. T., dat wij hier van het gebied der wetenschap op dat der kunst zijn overgegaan. Inderdaad, het vermogen om de taal te beheerschen is een sprank van dat hemelsche vuur, dat den boezem des kunstenaars doorgloeit, en hem als met scheppende kracht de doode stof doet bezielen. Doch gelijk het de roeping is van elke kunst, niet slechts de grootsche gedachten van het genie te verwezenlijken en in edele vormen voor oogen te stellen, maar ook in het rijk der schoonheid een nieuwen weg tot ontwikkeling en volmaking te banen: evenzeer is die taak eene behoefte voor hem, die heerschappij voert over de taal. In het volle besef van wat hij vermag, is het hem niet genoeg den geheelen taalschat als was te kneden in elken vorm, door zijnen wil bepaald; maar hij drukt er het merk op van zijn eigen wezen, en levert de taal zuiverder, rijker, volmaakter aan het nageslacht over. Hij wischt de smetten af, waarmede onkunde of wansmaak haar ontreinigden, stelt hare schoonheden in een nieuw en treffend licht, wekt de kiemen, die in haar sluimeren, tot vruchtbaren wasdom op, verrijkt haar met nieuwe hulpmiddelen, tooit haar met nieuwe sieraden: in één woord, doordringt haar zoo innig met het leven van zijnen geest, dat zij als herboren te voorschijn treedt: en van nu af aan dagteekent zich een nieuw tijdperk van de geschiedenis der taal.

Ik heb getracht u aanschouwelijk voor te stellen, wat het meesterschap der taal in zich besluit. Gaarne

erken ik, dat die voorstelling een ideaal is, in de werkelijkheid naauwelijks bereikbaar. Doch waar over het wezen en de vereischten van wetenschap of kunst wordt gesproken, is elke beschouwing onvruchtbaar, die niet wordt afgeleid uit het beeld der volmaaktheid [1]; want zij mist den eenigen maatstaf die nimmer falen kan. En waar zouden wij buiten dat ideaal een rigtsnoer vinden voor ons eigen streven? Is niet een helder besef van het wezen der volmaaktheid de zekerste gids op den weg der volmaking?

Doch keeren wij terug tot onze stelling, dat de heerschappij over de taal het beginsel is der welsprekendheid. Ik mag, na al het gezegde, vertrouwen, dat wie de uitspraak van BILDERDIJK als koud en prozaïsch verwierp, thans met haar bevredigd zal zijn, nu de volle beteekenis van dat meesterschap over de taal in het licht is gesteld. En behoef ik mij dan nog wel te verdiepen in het betoog, dat de welsprekendheid uit deze bron en geene andere voortvloeit? Eene enkele aanwijzing zal, meen ik, genoegzaam zijn.

Ik zou kunnen volstaan met mij te beroepen op de afleiding des woords, en te zeggen: Welsprekendheid is de kunst van wel te spreken; die de taal magtig is, spreekt wel: derhalve is hij welsprekend.

---

[1] „Semper, quacunque de arte aut facultate quaeritur, de absoluta et perfecta quaeri solet." CICERO, *de Orat.* III. 22.

Maar ik wil den schijn niet aannemen, alsof ik u door een ijdel woordenspel trachtte te begoochelen, en mij van uwe toestemming als bij verrassing meester te maken. En toch ligt er in die eenvoudige verklaring, uit den aard van het woord zelf gegrepen, meer waarheid dan oppervlakkig schijnen kan, en zal elke andere voorstelling niet veel meer zijn dan eene uitbreiding of opsiering van die oorspronkelijke gedachte, die de natuur van het woord ons aanbiedt.

Raadplegen wij het begrip, in het algemeene en beschaafde gebruik aan het woord *welsprekendheid* toegekend, dan vinden wij haar aangeduid als de kunst van zijne gedachten en gewaarwordingen zoodanig in woorden uit te drukken, dat die woorden alles, wat in hoofd en hart omging, tot de fijnste trekken toe, naar waarheid en volkomen wedergeven. Elke uitstorting des gemoeds, die aan deze eischen waarlijk beantwoordt, kan niet missen het doel der welsprekendheid te treffen. Bij al de sterk sprekende ongelijkheid van denkwijze en karakter, die er tusschen menschen bestaat, is er toch in den grond van ons aller wezen eene zoo innige, zoo onverbreekbare verwantschap van geest en ziel, staat toch de algemeene grondtrek der menschheid zoo diep in aller binnenste gegrift, dat het denken en gevoelen van den één noodwendig als met een aanstekend vermogen op dat van den ander werkt. Wat dus oorspronkelijk zuiver gedacht en gevoeld, met gelijke klaar-

heid en kracht volkomen wordt uitgedrukt, moet, volgens de wet der natuur, niet alleen de aandacht van anderen onweerstaanbaar kluisteren, maar zich ook, onbeneveld, onverzwakt, in hunnen geest, in hunne ziel, overstorten, en daar onfeilbaar zijne werking oefenen, hetzij om toestemming en overreding af te dwingen, hetzij om het gemoed in diezelfde aandoening te ontsteken, die den boezem des sprekers vervulde. De groote wet der welsprekendheid derhalve, waardoor zij de overtuiging beheerscht, ja het meesterschap der gemoederen verovert, de wet die haar eigenlijk wezen uitmaakt, is niets anders dan eene juiste, krachtige, bezielde uitdrukking van wat er in het binnenste omgaat. Maar is niet de heerschappij over de taal van die uitdrukking het eenig beginsel? Was niet het ideale beeld, dat ik u schetste van den meester der taal, te gelijk het beeld der volmaakte welsprekendheid?

Doch misschien werpt men mij tegen, dat het gebied over de taal op zich zelf nog niet tot welsprekendheid leidt, wanneer het hoofd arm is aan gedachten en de borst voor aandoeningen koud. „Het is het gemoed dat wel doet spreken," was het zeggen der ouden: hoe zou dan uit een dor en onvruchtbaar gemoed de welige, vruchtrijke welsprekendheid kunnen ontspruiten? Het meesterschap over den taalschat is een nietswaardig vermogen, als de denkbeelden en gewaarwordingen ontbreken, om zich dien schat ten nutte te maken. Ik schroom die tegenwer-

ping niet, G. T.; zelfs erken ik volgaarne de waarheid, die in haar ligt opgesloten; maar dat zij tegen mijne stelling zou pleiten, is niet meer dan een bloote schijn: bij eene nadere beschouwing strookt zij daarmede volkomen. Want gewis, voor den onbeduidende, wiens brein ledig is van gedachten, wiens hart van geene aandoeningen klopt, wiens gemoed als dor en onvruchtbaar geteekend staat: voor hem is het meesterschap der taal niet weggelegd. Of zou hij doordringen in het wezen der taal, wien het mangelt aan verstand en gevoel? Hij de afspiegeling van die beiden erkennen, wien de natuur ze beiden geweigerd heeft? Hij den weg wijzen tot volmaking, die zelf bij anderen achterstaat? Neen, de gave van het genie, door wetenschap gevoed en gesterkt, hebben wij in den meester der taal gehuldigd; en gerust durf ik beweren: hetzelfde talent, dat hem gebied doet voeren over de taal, verzekert hem tevens den lauwer der welsprekendheid.

Ziedaar dan de stelling, die het onderwerp mijner rede uitmaakt, toegelicht en geregtvaardigd. Doch alvorens verder te gaan, is het noodig, nog ééne aanmerking daarbij te voegen. Zoo dikwijls ik tot hiertoe van taal sprak, hechtte ik aan dat woord de algemeene beteekenis, zonder ze met eenig bepaald volk of een bepaalden tijd in verband te brengen. Ik betoogde de waarheid mijner stelling uit den aard der zaak zelve: staat die waarheid eenmaal vast, dan geldt zij voor alle volkeren en tijden. Doch bij de

toepassing op bijzondere talen springt een groot verschil in het oog; want niet in allen is de heerschappij over de taal een talent van gelijke waarde, noch de welsprekendheid, die er uit voortvloeit, een even groote triomf. Waar de taal niet oorspronkelijk uit den boezem des volks is ontsproten, maar door volgzucht en gewoonte aan vreemden ontleend, of door een oppermagtig veroveraar aan verdrukten opgedrongen: daar is haar innerlijk leven uitgedoofd. De natie erkent haar niet als de tolk van het geslacht, waaruit zij geteeld is, en ontdekt haar eigen beeld slechts in de veranderingen, die de uitheemsche stof in hare handen onderging. Het helder bewustzijn der taal is verloren, de natuurlijke ontwikkeling belemmerd, en daarom worden hare vrije uitingen beperkt door de willekeur van gezag en mode. Dat tot het beheerschen van zulk eene taal niet die diepe opvatting, dat doordringen in haar innigste wezen, dat doorzien van den grond harer wetten en verschijnselen, zoo als wij het boven aanduidden, in gelijke mate vereischt wordt, lijdt wel geen twijfel. Of liever, dat alles is eene onmogelijkheid geworden; want de aard der taal kan niet meer uit haar zelve worden verklaard: aan de oppermagt des gebruiks is de beslissing afgestaan. Vandaar, dat zij zich met minder inspanning en minder genie laat beheerschen; dat zij over het algemeen gelijkmatiger, juister, netter, sierlijker wordt geschreven; doch vandaar tevens, dat de welsprekendheid, waarvan zij het voertuig is,

minder levend en scheppend, minder frisch en oorspronkelijk, maar regelmatiger en eentooniger wordt. Hoe geheel anders in die talen, die nog leven in het hart des volks, die nog onverbasterd getuigen van den stam, waaruit de natie ontsproot! Daar klinkt de stem van het voorgeslacht u overal onmiskenbaar tegen; daar werkt het bewustzijn in volle klaarheid; daar is alles ziel en leven, kracht en zelfstandigheid; daar spot de vrije taal met het dwangjuk, dat gezag of willekeur haar wil opdringen, of schudt het af, om slechts naar eigen wetten te leven, naar eigen beginselen voort te gaan op het pad der volmaking. Zulk eene taal, G. T., is de onze. In dit opzigt — wij mogen het zonder ijdelheid luide verkondigen — behoeft zij voor geene andere te wijken. Gij gevoelt, wat het zegt, haar te beheerschen in al de uitingen van haar vrij en weelderig leven; gij stemt mij toe, dat de hooge beteekenis, die ik aan het meesterschap der taal heb toegekend, hier in volle kracht geldt. En behoef ik dan nog wel aan te wijzen, hoe dat vermogen hier, ja, zooveel moeilijker te bereiken is, maar ook zooveel schoonere vruchten voor de welsprekendheid belooft? Voorzeker, is elders de heerschappij over de taal het beginsel der welsprekendheid, hier is zij het in dubbele mate.

Ik heb bij het eerste deel mijner rede langer stilgestaan, omdat het hier de hoofdzaak betrof, waaruit al het volgende moet worden afgeleid. Gaan wij thans tot die gevolgtrekkingen over.

Langs welken weg kan men geraken tot het meesterschap over de taal? Het antwoord op die vraag kan na al het gezegde niet twijfelachtig zijn. Twee vereischten zijn er, die alles in zich besluiten. Waar zij aanwezig zijn en de rigting van het streven bepalen, kan het doel niet worden gemist. Het zijn dezelfde vereischten, die voor alle kunsten gelden — en als een kunstvermogen hebben wij het beheerschen der taal erkend —, het zijn: aanleg en studie, tot één geheel vereenigd.

Aanleg en studie! De kiem van het genie, door hooger gunst in den mensch gelegd, maar door zijne eigene vlijt ontwikkeld en tot rijpheid gebragt. Géén van beiden mag hem ontbreken, die heerschappij zal voeren over de taal. Als de natuur hem den aanleg misgund heeft; als zijn gemoed ledig is en koud; of als hij het vermogen niet bezit om wat er woelt in zijn hoofd en hart, voor zijn bewustzijn aanschouwelijk te maken in juiste en fijne omtrekken; als hij het talent mist om het leven der taal te erkennen, om alle hare hulpmiddelen dienstbaar te maken aan zijnen wil: vergeefsch is alle studie, vruchteloos alle inspanning, de taal laat zich door hem niet beheerschen. Maar is hem de aanleg geschonken, is hij gezegend met de gave van het genie, om de geheimen der taal te aanschouwen: nog zal die aanleg onvruchtbaar zijn, dat genie in het blinde ronddolen, als beiden niet door ernstige, onvermoeide studie worden gevoed, gekweekt en bestuurd. De ondervinding is daar, om

met voorbeelden te staven wat rede en bespiegeling leeren. Hoevele taalgeleerden hebben er niet ten allen tijde met ijver aan de wetenschap gearbeid. Velen hunner hebben door volhardende studie eene uitgebreide kennis verzameld, en in de verschijnselen der taal, door naauwkeurig onderzoek en vergelijking, een helder inzigt verkregen. Doch hoe weinigen hebben de stof hunner wetenschap zoo volledig beheerscht, dat zij zich van al de krachten der taal telkens naar welgevallen konden bedienen, ja haar volkomen meester waren. Aan den anderen kant, hoevele dichters van voortreffelijken aanleg, wier geest met alles begaafd was wat er vereischt wordt om het meesterschap der taal voor te bereiden, hebben den onmisbaren grondslag van degelijke taalkennis verzuimd, en daardoor de zege verbeurd. Wel mogt het dichterlijk gevoel, dat in hen werkte, door natuurlijke aandrift, menigmaal een schoonen greep doen in de schatten der taal; maar het was slechts een onbewust vermogen, een flaauwe straal van het schitterende licht, dat zij hadden kunnen ontsteken, wanneer hun de fakkel der kennis ten dienste had gestaan. Gelukkig nog, indien dezulken zich weten te hoeden voor een gevaar, dat hen bedreigt. Onmatig vertrouwen op de gave, hun verleend, leidt hen niet zelden tot den waan, of zij geene studie behoefden, of zij door de kracht van het genie alleen over de taal gebied konden voeren. Dan werpen zij zich als oppermagtig op, achten elke willekeur,

elke losbandigheid, aan hun vernuft geoorloofd; en verbeelden zich als meesters der taal gehuldigd te worden, wanneer zij haar als het slagtoffer hunner luimen vernederen. IJdele waan! Zij overheerschen de taal, maar beheerschen ze niet. Kortstondig is de overmagt des gewelds. Weldra herneemt de taal hare regten en wreekt zich op elken verdrukker. Wie haar aanrandt, schendt slechts zijn eigen roem.

Doch het zal noodig zijn, de gestelde vereischten wat nader te omschrijven, en te bepalen waarin die aanleg en die studie bestaat, van welker gelukkige vereeniging het wèl slagen afhangt.

Moeilijk is het voorzeker, den aanleg, die er aanwezig moet zijn om het voorgestelde doel te kunnen bereiken, in naauwkeurige grenzen af te bakenen. Zal ik de verschillende eigenschappen van geest en ziel één voor één nagaan, en overwegen in hoeverre elke van deze gevorderd wordt? Zal ik ze alle met elkander vergelijken, en onderzoeken aan welke de eerste rang toekomt, aan welke de laatste? Het zou een schrale, nuttelooze arbeid zijn. Neen, niet in afzonderlijk bestaande eigenschappen, in op zich zelf werkende vermogens, moet de aanleg des kunstenaars worden ontleed: het is één schoon geheel, waarin die allen zamenvloeijen. Geene enkele gave mag ontbreken, allen moeten zij hare schatting bijdragen, om tot de grootsche taak mede te werken. Verstand en gevoel, oordeel en smaak, vernuft en verbeelding, zijn even noodzakelijke vereischten; ja, de meest

verscheidene hoedanigheden van hoofd en hart moeten zich met elkander mengelen: wijsgeerige scherpzinnigheid is evenzeer eene behoefte als dichterlijke gloed.

Is nu de mensch eenmaal met dezen heerlijken aanleg begaafd, dan is het aan hem zelven overgelaten, dien te ontwikkelen en vruchtbaar te maken. De studie, die hij daartoe moet aanwenden, splitst zich in twee verschillende deelen: theoretische wetenschap en praktische oefening. Beiden zijn even onmisbaar, en moeten elkander ondersteunen. Van alle oefening in het behandelen der taal is wetenschap de grondslag; waar deze ontbreekt, is gene ondenkbaar, of zij staat gelijk met het ronddolen op den oceaan, zonder poolster of kompas. Maar ook wetenschappelijke kennis alleen (wij zagen het reeds) is niet voldoende om tot de heerschappij over de taal te geraken. Zij wijst slechts den weg aan, die daarheen leidt; maar door inspanning en oefening moet men dien weg leeren bewandelen, om dwars door alle moeilijkheden, over elke hindernis heen, als overwinnaar den eindpaal te bereiken. Met andere woorden: de wetenschap schenkt slechts volledige kennis van de taal en van al hare wetten en verschijnselen; maar door oefening moet men den geheelen taalschat, den ganschen inhoud der wetenschap, zich zoo volkomen eigen maken en in zich opnemen, dat geen van beiden ooit zijne diensten weigert; door oefening moet men zich die klaarheid van voorstelling, die

snelheid van vinding, die juistheid van keuze, maar vooral die vaardigheid in de behandeling, dat gemak in de uitvoering verwerven, waardoor het kunstwerk, dat men voortbrengt, zich in levendige frischheid vertoont, zonder van vermoeijenden arbeid een enkel spoor te verraden.

Slaan wij ten slotte nog een blik op de wetenschap, die bij de praktische oefening ten grondslag moet liggen. Het is van groot belang, zich een helder denkbeeld te vormen van haren aard en hare strekking. Waar deze niet naauwkeurig bepaald zijn, loopt men gevaar van in beginselloosheid te verdolen of tot verkeerde uitkomsten te geraken, die, strijdig met de waarheid, nimmer ten goede kunnen leiden. Helaas! onze vaderlandsche taalkunde heeft er het bewijs van geleverd. Talrijke en vlijtige beoefenaars vond zij ten allen tijde, maar doelloos dwaalden zij door elkander, en hunne pogingen waren onvruchtbaar bij gebrek aan een gemeenschappelijk streven. Eerst in lateren tijd heeft zich een helderder bewustzijn allengs geopenbaard, en begon men eene rigting aan te nemen, die voor de toekomst vooruitgang belooft, de historische studie der levende taal. Dringende behoefte is het die rigting te volgen, voor elk wien het in de wetenschap om waarheid te doen is. Zij zal hem aan den eenen kant behoeden voor het gevaar, om zich te verliezen in den bajert van stelsels, meeningen, gissingen en tegenstrijdigheden, die in de leerboeken onzer taal in de bontste menge-

ling liggen uitgestort: bedroevende getuigen van het planloos woelen, waarin zoovele taalvorschers hunne krachten verspilden. Aan de andere zijde zal die rigting hem vrijwaren voor die dorre geleerdheid, die in de taal geen leven erkent, maar slechts doode woorden en vormen als met het ontleedmes doorwroet. Aan die rigting getrouw, erkenne men in de wetenschap geen ander beginsel dan de studie der taal, zoo als zij gesproken wordt, zoo als zij opwelt uit het hart des volks. Men stelle het zich tot taak, de taal uit haar zelve te leeren kennen, hare verschijnselen gade te slaan, hare wetten uit te vorschen, door te dringen tot in haar innigste wezen. Maar men beperke zich niet bij de waarneming van het tegenwoordige, men zoeke den grond en de verklaring daarvan in het verledene. Historische studie is de bron, waaruit alle hoogere taalkennis moet worden afgeleid. Zij spoort den oorsprong der taal na tot in den nacht der verwijderdste oudheid; zij wijst, door alle wisseling van lotgevallen heen, de langzame vorming en ontwikkeling aan, waardoor de taal datgene werd wat zij heden is; en terwijl zij aldus de kennis van het tegenwoordige tot helder bewustzijn brengt, biedt zij tevens een onfeilbaar rigtsnoer aan tot toekomstige volmaking. Zoo voldoet zij aan al de eischen, die men der wetenschap stellen mag; zoo is zij eene oefenschool voor wie de taal wil leeren beheerschen.

Welke zijn de pligten, die uit het tot hiertoe behan-

delde voortvloeijen voor den leeraar der welsprekendheid? Zoo luidt de laatste vraag, die ik te beantwoorden heb, maar voor de gelegenheid van dezen dag eene vraag van overwegend belang. En toch zal ik bij haar niet lang behoeven stil te staan, want in het zoo even ontvouwde ligt reeds het antwoord besloten. Den weg te banen, die leidt tot het meesterschap over de taal: ziedaar de roeping van hem, aan wien het onderwijs in de welsprekendheid wordt toevertrouwd. Den aanleg te ontwikkelen, de oefening te besturen, de wetenschap aan te kweeken: ziedaar zijne drieledige taak.

Het spreekt wel van zelf, dat het vermogen om de taal te beheerschen, evenmin als elke andere kunst, door den leeraar aan iederen begeerige kan worden medegedeeld. Als hij te kampen heeft met eene volstrekt weigerachtige of althans stiefmoederlijke natuur, zal hij niets of weinig uitrigten. Doch een volslagen gebrek aan natuurlijke geschiktheid behoort gelukkig tot de zeldzaamheden, en tot die laagte mogen de praktische voorschriften voor het onderwijs evenmin afdalen, als zij de hooge vlugt van het genie op zijde mogen streven. In ieders hoofd en hart heeft de natuur hare gaven gelegd: de een baadt zich in ruimeren overvloed, de ander moet zich met soberder aandeel behelpen. Maar voor allen is het pligt, het ontvangene te kweeken, te ontwikkelen en vruchten te doen dragen. Daartoe mag de leeraar nooit zijne medewerking weigeren.

Al wat het verstand verheldert, het oordeel scherpt, het vernuft verfijnt, moet hij zich ten nutte maken. Niets wat kan strekken om het gevoel te zuiveren, den smaak te veredelen, de verbeelding te leiden, mag hij ongebruikt voorbij laten gaan. Wel kan hij dit alles niet stelselmatig ontvouwen en aan bepaalde regels verbinden; maar het is het doel dat hem altijd voor oogen zweeft, en om daartoe eene schrede te naderen, verzuimt hij geene gelegenheid. Behoeft hij er angstvallig naar om te zien? Integendeel. Als hij het wezen der kunst beschouwt en de wetten aantoont, haar door de natuur gesteld; of als hij hare geschiedenis doorloopt en de spitsvondigheden toetst, die schoolsche willekeur haar als regels opdrong; of als hij in de kunstwerken der groote meesters het schoone doet opmerken, maar ook de vlekken niet voorbijziet die het ontluisteren: telkens biedt zich tot ontwikkeling van den aanleg ruimschoots de gelegenheid aan.

Een krachtig middel om dat oogmerk te bereiken, staat den leeraar dan vooral ten dienste, als de natuurlijke gave tot werkzaamheid is opgewekt, en zich door eigen streven, door studie en oefening, wil vormen. Dan staat hij als vriend en raadgever ter zijde, dan tracht hij den ijver ten goede te leiden, te waarschuwen voor de klippen, waarop zoo menigeen schipbreuk leed, maar bovenal aan de eischen der wetenschap, die ook hier de eenige grondslag is, regt te doen wedervaren.

Want meer nog dan de ontwikkeling van het talent of de oefening van het kunstvermogen, is de aankweeking van stellige wetenschap een dure pligt voor hem, die als leeraar optreedt aan de hoogeschool. Daar immers is wetenschap het allesbezielende levensbeginsel, het doel en middelpunt van aller streven, de leuze die nooit kan worden verzaakt zonder ontheiliging van den tempel, door de wijsheid der vaderen gesticht. Wie daar werkzaam is, kent geene hoogere taak, dan de wetenschap te bevorderen door leer en door voorbeeld. Aan de vervulling van die dubbele taak wijdt hij onverdeeld zijne krachten. Hij blijft niet staan bij hetgeen door anderen vóór hem verrigt is, maar tracht door eigen arbeid den schat der verkregene kennis aanhoudend te zuiveren, te veredelen en met nieuwe ontdekkingen te verrijken. Tevens wekt hij anderen op om met hem hetzelfde pad te betreden, wijst hun de rigting aan, die zij veilig kunnen volgen, en poogt hen voor afwijkingen te behoeden. Maar vooral zoekt hij hen te vormen tot die zelfstandigheid, die een afschuw heeft van flaauwe volgzucht, en een onverzoenlijken strijd zweert aan al wat oppervlakkig en onwetenschappelijk is, aan al wat dwaling en vooroordeel begunstigt. Waar zoo de wetenschap gepleegd en beoefend wordt, daar kan zij niet missen ook hare praktische roeping te vervullen en op de bevordering van algemeene beschaving, welvaart en volksgeluk in alle rigtingen heilzaam te werken. De Nederland-

sche taalkunde, die, helaas! zoo lang achterlijk bleef, heeft aan zulk eene echt wetenschappelijke behartiging dubbel behoefte; te meer, daar het voorwerp harer studie, de moedertaal, zoo innig met het volksleven zamenhangt, dat hare verwaarloozing voor den nationalen geest slechts noodlottige gevolgen kan hebben. Krachtige prikkel voor hem, wien, nevens het onderwijs der welsprekendheid, ook dat der vaderlandsche taal, letteren en geschiedenis, is opgedragen! De edelste panden der nationaliteit zijn hem toevertrouwd: eens zal hij verantwoording moeten doen aan de wetenschap en het vaderland.

Edelgrootachtbare Heeren, Curatoren dezer hoogeschool! Zulk eene grootsche taak is het, waartoe uwe keuze mij riep. Wel mag ik er fier op zijn, dat mij die eere te beurt viel; wel mag mij het hart zwellen van vreugde, nu ik mijn innigsten wensch vervuld zie, nu mij die loopbaan ontsloten is, die het mij ten pligt stelt voor de wetenschap te leven. En op dubbelen prijs stel ik dat geluk, omdat ik het aan U verschuldigd ben, aan mannen, wier namen het vaderland niet dan met eerbied noemt. Ontvangt mijn diepgevoelden dank voor de gunstige verwachting, die gij van mij hebt willen koesteren. Levendig gevoel ik, wat het zegt, uw vertrouwen te genieten, welk eene dure verpligting

op mij rust om dat vertrouwen niet te beschamen. De welvoegelijkheid verbiedt mij U te overladen met betuigingen, wier kracht door het gebruik — niet zelden door het misbruik! — geheel is versleten. Maar zij mag toch de aandoening niet versmoren, die mijne ziel vervult. Of zou ik mij niet ontroerd gevoelen in dit plegtig oogenblik, als ik denk aan de gewigtige taak die mij wordt opgedragen, als ik het oog sla op mijn nog jeugdigen leeftijd en ongeoefende krachten, of mij de verdiensten voor den geest roep van hem, in wiens plaats ik gesteld ben? O! bij U, bij allen die mij hooren, welt er eene weemoedige herinnering op, als ik den naam van LULOFS uitspreek; want aan allen was hij dierbaar, en bittere tranen zijn er geplengd op zijn graf. Spaart de droefheid niet, die zijn gemis nog steeds bij U opwekt; want die droefheid is de schoonste erkentenis aan den man, die eene lange reeks van jaren het sieraad was van deze hoogeschool, wien allen als mensch hebben liefgehad, als leeraar hooggeschat. Gij zijt er getuigen van geweest, hoe zijn leven een tooneel was van werkzaamheid en onverdroten ijver; hoe hij de belangen zijner leerlingen, de verbreiding van kennis en smaak, de bevordering van letteren en kunst, met rustelooze inspanning ter harte nam. Gij weet het, hoe aangenaam hij wist in te leiden in den weelderigen hof der dichtkunst en welsprekendheid, en de geurigste bloemen in overvloed aanbood; hoe hij, wars van dorre bespie-

geling, steeds het schoone te aanschouwen gaf, en zijne rede kruidde met luimige scherts. Gij hebt het gezien, hoe allen hingen aan zijne lippen, als zijne welluidende stem de harten deed trillen, en zijne bezielde gebaren de geheimste gedachten des dichters schilderden voor het oog. Maar wat spreek ik tot U over LULOFS, wien allen hier van nabij hebben gekend, ik, schier de eenige in deze vergadering, wien het niet of naauwelijks vergund was hem te kennen! Wat schets ik U de trekken van zijn beeld, dat diep in uwe zielen geprent staat, ik, die dat beeld slechts in het voorbijgaan aanschouwde! En toch durf ik mede spreken tot zijnen lof; toch mag, na de welsprekende hulde, hem door dankbare vrienden en leerlingen toegebragt, ook een vreemde van zijne verdiensten gewagen; want de roem van zijn naam bleef niet beperkt binnen dezen kring, maar ging uit over het vaderland; de lange rij van geschriften, die van zijn werkzamen geest getuigen, zijn aan geen Nederlander vreemd. Is het wonder, dat de gedachte aan zulk eenen voorganger, die zijne moeilijke taak tot in hooge jaren met zooveel eer vervulde, den opvolger dreigt te ontmoedigen, als hij nog jeugdig diezelfde taak op zich neemt? Doch die gedachte mag mij niet ter neder slaan: zij heeft ook veel wat den moed opwekt en sterkt. Is de last zwaar, die op mijne schouderen gelegd wordt: het is een spoorslag te meer tot krachtige inspanning. Is mijn leef-

tijd nog jeugdig: in de jeugd stroomt het bloed ook het snelst door de aderen, en deinst de geest voor geen arbeid terug. En ook LULOFS was jong, toen hij die roeping aanvaardde, die hij nu aan mij achterliet. Zijn voorbeeld zal dan mijn ijver aanvuren, mij steeds voor verslapping behoeden. Ik wil er naar streven, om niet alleen zijne plaats te bekleeden, maar ook deelgenoot te worden van de achting, die hij zich verwierf. Gij, Edelgrootachtbare Heeren, schenkt mij bij dat streven uwe ondersteuning en bescherming, gelijk gij mij nu reeds door uw vertrouwen bemoedigt. En moge eenmaal de uitkomst leeren, dat gij dat vertrouwen aan geen onwaardige hebt verspild! Moge ook mijn arbeid er toe bijdragen, om U voldoening te doen vinden voor de ijverige zorg, waarmede gij U toewijdt aan den bloei dezer hoogeschool!

Hooggeleerde Heeren, Zeer Geachte Ambtgenooten! Hoog klopt mij de borst, nu ik U met dien naam mag aanspreken, nu ik mij in éénen rang geplaatst zie met mannen, op wie de wetenschap roem draagt. Meent echter niet, dat de eeretitel, die mij ten deel viel, mij tot ijdelheid zal vervoeren. Al te wel gevoel ik, dat onze waarde niet afhangt van de plaats, ons door anderen aangewezen, maar van de verdiensten, waardoor wij zelven ons op die plaats onderscheiden. Daarom erken ik volgaarne mijne minderheid, want in het ons toevertrouwde ambt hebt gij reeds lof en eere ingeoogst, terwijl ik het zaad nog

moet uitstrooijen. Zal dat zaad opschieten en vruchten dragen, der hoogeschool tot voordeel, mij zelven niet tot schande? Het is de wensch van mijn hart, het zal het doel van al mijn pogen zijn. Gij gaat mij voor op den weg der wetenschap: ik zal trachten U te volgen. Van uwe meerdere jaren, rijpere ondervinding en uitgebreider kennis zal ik groot nut kunnen trekken, uw raad zal mij voorlichten, uwe hulp mij steunen. Neemt mij dan als jongsten broeder in uwen kring op, en schenkt mij allen die welwillendheid, die ik reeds nu van sommigen Uwer mogt ondervinden. Ook gij hebt veel, zeer veel aan mijnen voorganger verloren: hij was U een waardig medearbeider, een getrouw vriend. Draagt uwe toegenegenheid voor hem op zijnen opvolger over: hij wil ze verdienen door U zijne achting te betoonen, door met U mede te werken tot de verspreiding van kennis en verlichting. Dat is het middelpunt van ons aller streven, hoe uiteenloopend ook de vakken zijn, aan elk onzer opgedragen. Dat blijve onze leuze bij alle wisselingen des tijds; en dezelfde band, die alle wetenschappen omslingert, vereenige ook ons in broederlijke vriendschap, in eendragtigen ijver voor het rijk der waarheid!

Een woord tot U in het bijzonder, waarde (F. Z.) ERMERINS, wien ik reeds thans als vriend mag begroeten. Slechts sinds weinige weken is die band tusschen ons aangeknoopt, maar eene stem in mijn

binnenste zegt mij, dat hij den tijd zal verduren. Met gulle hartelijkheid, met echt-Zeeuwsche goedrondheid hebt gij mij als vreemdeling ontvangen en mijne belangen behartigd. Daardoor hebt gij U een regt op mijne erkentelijkheid verworven, dat nooit bij mij zal worden uitgewischt. Maar er is meer, dat mij tot U trekt, en de duurzaamheid onzer vriendschap waarborgt. Bedrieg ik mij, of was ik U welkom als een kweekeling van het dierbare Leiden? Ook voor U hechten zich schoone herinneringen aan die oude Pallasstad, waar nog de geest van een BOERHAVE en HEMSTERHUIS voortleeft; waar gij, bij eene even gelukkige als zeldzame vereeniging van twee zoo verschillende wetenschappen, in beide die waarheid hebt leeren huldigen, waarvan kritiek de grondslag en eenvoud het zegel is. Dat roemt gij te regt als eene weldaad van uwe voortreffelijke leermeesters, die ook Uwer nog steeds met achting gedenken. En thans komt uit die school een jonger kweekeling tot U, die dezelfde mannen gekend en geëerd heeft. Wel is hij vreemdeling in de wetenschap, waarin gij de roeping uws levens erkent, maar door banden van maagschap verknocht aan twee harer leeraren, van welke thans de oudste eene welverdiende rust in eere geniet, de ander, helaas! vroegtijdig aan ons harte ontrukt werd. Doch inniger nog smelten onze herinneringen te zamen, als wij ons het beeld voor den geest roepen van hen, die in de klassieke letteren den alouden roem

der Leidsche hoogeschool ongeschonden handhaven. O! als ik de aandoeningen, die mijn boezem doorstroomen, den vrijen loop mogt laten, ik zou hun een woord van dankbaarheid willen wijden, ik zou het luide willen verklaren, hoe duur ik mij aan hen verpligt gevoel; hoe zij en de overige leermeesters, op welke ik mij mogt beroemen, aan de teedere zorgen van een geliefden vader de kroon hebben opgezet; hoe hun grondig onderwijs, hunne verstandige leiding, hunne welmeenende vriendschap, die schoone toekomst hebben voorbereid, die thans voor mij geopend ligt. Doch mag ik mij hier niet verdiepen in de herdenking van het bekoorlijk verleden, mij zelven wil ik het steeds levendig voor oogen stellen, en ik wil er de kracht uit putten, om, naar het voorbeeld mij te Leiden gegeven, naar de beginselen mij daar ingeprent, onvermoeid te arbeiden aan de gewigtige taak, die thans ook aan mijne handen is toevertrouwd. Zoo doende zal ik trachten der school, waarin ik gevormd ben, niet tot oneer te verstrekken; zoo zal ik aan de leidslieden mijner jeugd een dankoffer toebrengen, hunner waardiger dan de ijdele praal van klinkende woorden. Gewis, bezield met deze gezindheid, heb ik reden om mij zelven geluk te wenschen met uwe vriendschap. Gij hebt het pad der eere, dat ik betreden wil, reeds lang met roem bewandeld: o! wees mij op dat pad een getrouw gids. Gij hebt uwe schuld aan Leidens hoogeschool met woeker betaald: o!

spoor mij altijd aan, in de mijne niet achterlijk te blijven. Zoo, verbonden door eenheid van doel en streven, gesterkt door gelijke herinneringen, doordrongen van dezelfde beginselen, zullen wij den band der vriendschap steeds naauwer en naauwer toehalen. En moge zoo — het is mijne innige bede — die vriendschap niet slechts voor ons beiden het genot des levens verhoogen, maar ook vruchten dragen van blijvende waarde voor de wetenschap, die ons dierbaarder is dan ons zelve!

Met vertrouwen rigt ik het woord ook tot U, edele Jongelingen! die het sieraad zijt van deze hoogeschool. Hartverheffend is de gedachte, dat gij allen, in den schoonen bloeitijd des levens, uit verschillende oorden des vaderlands aan ééne plaats zijt zamengevloeid, door geene andere begeerte gedreven, dan de edelste die den mensch kan bezielen, de zucht naar vermeerdering uwer kennis, naar ontwikkeling van uw verstand, naar beschaving van uwen geest. En streelend is mij het denkbeeld, dat ook aan mij de eervolle taak is opgedragen, om U in het voldoen aan die begeerte behulpzaam te zijn. Welk een rijk en heerlijk veld ligt daar voor onze blikken uitgestrekt! De vaderlandsche taal, letteren en geschiedenis, driedubbel tooneel van Neerlands roem en grootheid, driewerf krachtige roerselen om het vuur der vaderlandsliefde in aller harten te ontsteken, om allen ééne gedachte te doen ademen:

de handhaving der eer van dien geboortegrond, waarvoor meer dan eens ook de Muzenzoon goed en bloed veil had. Waarlijk, zoo ooit een leeraar regt had, op algemeene belangstelling in de hem toevertrouwde wetenschap te rekenen, mij is dat regt dubbel verzekerd. Welaan dan, schenkt mij uw vertrouwen en aanvaarden wij moedig onze taak. Daartoe noodig ik U uit als een vriend, die in al uw streven belang stelt, als een ouder medebroeder, die uwe behoeften kent, en wien het nog niet vreemd geworden is, in uw midden te leven. Ik weet het, gij aarzelt niet die roepstem te volgen, en gelijk ik mij bereid verklaar om van nu af aan mij geheel aan U te wijden, zoo zult ook gij de verwachting niet beschamen, die ik van U durf koesteren. De plaats zelve, die ons vereenigt, wekt ons op tot nieuwe en krachtige inspanning. Of bloeit niet de wetenschap in deze grijze stad als met een verjongd leven? Is niet daar ginds een prachtige tempel verrezen, om eerlang aan haar te worden toegewijd? treffend gedenkteeken van den edelen zin, die de bestuurders van ons gewest en van onze stad bezielt, heerlijke getuige van den zegen, door orde en vrede over Nederland uitgestort, terwijl elders oproer en geweld de leerscholen doen sluiten en voor het gekletter der wapenen de stem der wetenschap verstomt. Ja, wel beginnen wij onzen arbeid onder gunstige voorteekenen, nu het vaderland, in zijne instellingen vreedzaam hervormd, en de wetenschap,

hier met verhoogden luister omstraald, beiden eene nieuwe, veelbelovende toekomst te gemoet gaan. Maar bedenkt daarbij tevens, Jongelingen, hoe onzeker die toekomst nog is, en vergeet niet, dat het ook van U afhangt, hoe zij eenmaal worden zal. Maakt U daarom den tijd ten nutte, die U hier tot ontwikkeling en vorming ten dienste staat, kostbare jaren, die ras daarhenenvlieden, maar, wèl besteed, eene zalige herinnering achterlaten voor uw geheele leven. En blijven wij steeds gezamenlijk aan deze leuze getrouw: het welzijn des vaderlands te bevorderen en den roem te handhaven van Groningens hoogeschool!